

ZÁTOPEK – KOMIKSOWA CODZIENNOŚĆ DŁUGODYSTANSOWCA

MARIUSZ GUZEK

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz
mariusz.guzek@gmail.com
ORCID 0000-0002-2407-4499

W ostatnich latach czeski komiks dość intensywnie eksploatował biografie narodowych bohaterów, wpisując je w skomplikowaną naturę dziejów XX-wiecznej Czechosłowacji i, szerzej, Środkowej Europy. Byli wśród nich politycy¹, wojskowi², były ofiary komunizmu³, nie zabrakło też przedstawicieli popkultury muzycznej⁴ i sportowców. Sport, szczególnie olimpijski, dostarczał bowiem nie tylko emocji związanych z rywalizacją w poszczególnych dyscyplinach, ale też stanowił pole wyrażania poglądów politycznych,

¹ Najczęściej odwoływano się do życiorysu ojca Republiki Tomáša Garrigue Masaryka. Zob. m.in.: R. Fučíková, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2006; T. Němeček, *Tomáš Garrigue Masaryk očima slečny Alice a mistra Viktora*, Praha 2017; Z. Ležák, Holman, *TGM*, Praha 2018. Kilka razy na łamy komiksowych wydań trafił też drugi z ojców założycieli powojennej Czechosłowacji – Milan Rastislav Štefánik; zob. T.E. Cíger, F. Hříbal, T. Kříšák, *Dobrodružství Milana Rastislava Štefánika*, bmw 2020; V. Šlajch, G. Kyselová, M. Baláž, *Štefánik. Komiksový román*, Praha 2021.

² Sporą popularnością cieszyła się komiksowa biografia jednego z bohaterów czeskiego lotnictwa wojskowego Františka Fajtla; zob. V. Šorel, M. Kocián, *Generál Fajtl. Unikátní pocta československému hrdinovi*, Praha 2013.

³ Z. Ležák, Š. Jislová, *Milada Horáková, Skutečný příběh jedné z největších osobností novodobých českých dějin*, Praha 2020.

⁴ Unikatowe (aczkolwiek niezakończone) przedsięwzięcie stanowi graficzna biografia zmarłego w październiku 2011 roku lidera rockowej kapeli The Plastic People of the Universe, Ivana Martina Jirousa „Magora” (zob. F.S. Čuñas, M. Cingroš, *Legendy o Magorovi I.*, Praha 2015) i opublikowana jako część większego przedsięwzięcia edycyjnego opowieść o życiu Karela Gotta (zob. J. Žák, M. Pospíšil, *Karel Gott: ilustrovaný životopis*, Praha 2020).

był świadectwem indywidualnych sukcesów i upadków herosów zbiorowej wyobraźni i ważną częścią zarówno zmagania z totalitarną rzeczywistością, jak i osvajania nowego ustroju, demokratycznego porządku po aksamitnej rewolucji. Ciekawym projektem okazał się wydany kilka lat temu album *Legandy. Slavné sportovní okamžiky* („Legandy – sławne sportowe chwile”), złożony z 26 kilkuplanszowych epizodów odwołujących się do najwybitniejszych osiągnięć czechosłowackich i czeskich tytanów aren sportowych. Scenarzysta Pavel Kovář z uwagi na niewielką objętość zaproponowanych części nie wnikał szerzej w pogmatwane życiorysy futbolistów, skoczków narciarskich, gimnastyków i gimnastyczek, tenisistów i tenisistek, a nade wszystko lekkoatletów i lekkoatletki, plansze wypełniając właściwym dla wyczynowych rekordów instrumentarium – stadionami, salami treningowymi, miejscami na podiach. Antologia ta jest raczej hołdem złożonym bohaterom opowieści i dydaktyczną podpórką dla formacyjnych narracji umożliwiającą dostarczenie młodemu czytelnikowi wzorów do naśladowania w atrakcyjnej komiksowej formie. Bardziej wyrafinowane efekty przyniosło kilka publikacji o monograficznym charakterze, z których pierwszą był okazały tom poświęcony czechosłowackiemu mistrzowi długich dystansów – Emilowi Zátopkowi⁶.

Powieść (bio)graficzna *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej!* („Zátopek... jeśli nie możesz, to przyśpiesz!”) z rysunkami Jaromíra 99 (Jaromíra Švejdíka) do scenariusza Jana Nováka stanowiła część projektu „Zátopek 2016”, którego zadaniem, jak czytamy na stronie redakcji wydawnictwa, było „przypomnienie fenomenalnego biegacza, będącego wzorem dla

⁵ P. Vyoral, P. Kovář, *Legandy. Slavné sportovní okamžiky. 26 osobností historie i současnosti. Komiks*, Praha 2019.

⁶ Do tej kategorii można zaliczyć jeszcze dwa albumy – wspomniany w zakończeniu artykułu kolejny projekt Nováka i Jaromíra 99 *Časlavská*, (patrz przyp. 36) oraz przygotowaną przez niewielką oficynę „65. Pole” komiksową biografię czeskiego hokeisty wszechczasów Jaromíra Jágra (zob. L. Csicsely, V. Šeda, *Jágr. Legenda*, Praha 2021). Autorzy tej powieści graficznej na ostatnich stronach edycji przyznają się do inspiracji, jaką był publikowany na łamach czeskiego wydania „Newsweeka” w latach 2015–2016 pierwszy komiks o Jaromírze Jágrze autorstwa M. Starého i V. Kalaby.

milionów ludzi na całym świecie”⁷. Przedsięwzięcie to zaowocowało też takimi książkami, jak: *Zatracenej Zátópek* („Cholerny Zatópek”)⁸ Richarda Kozohorskiego, przetłumaczona z języka angielskiego biografia autorstwa Ricka Broadbenta *Vytrvalost – Emil Zátópek: Pozoruhodný život a doba Emila Zátópka* („Wytrwałość – Emil Zatópek: Niezwykłe życie i czasy Emila Zátópka”)⁹ i napisany przez Pavla Kosatíka reportaż biograficzny *Emil Běžec* („Emil Biegacz”)¹⁰. Ponadto czeski komitet olimpijski dla ekipy sportowej na igrzyska w Brazylii przygotował reprezentacyjną odzież z sylwetką finiszującego w Helsinkach Zátópka. Jednak najważniejsza miała być realizacja filmu kinowego będącego autorskim zamysłem Davida Ondříčka. W roku 2016 powstał pięćdziesięciminutowy obraz dokumentalny, który Czeska Telewizja pokazała 5 sierpnia w dniu otwarcia igrzysk w Rio, ale zapowiedana w tym samym czasie premiera fabularnej opowieści musiała poczekać jeszcze kilka lat. Oryginalny scenariusz jeszcze w 2007 roku Ondříček napisał razem z Janem P. Muchowem, przede wszystkim znanym z niezwykle cenionej filmowej muzyki ilustracyjnej, ale mimo zapowiedzi prasowych m.in. na łamach dziennika „Mladá fronta – Dnes”¹¹, realizacja utknęła na dobre. Później scenariusz przerobiła Alice Nellis, Státní fond kinematografie

⁷ J. Novák, Jaromír 99, *Zátópek... když nemůžeš, tak přidej!*, Praha 2016, s. 4. Fragmenty tekstów w języku czeskim, o ile nie zaznaczono inaczej, przytoczono w tłumaczeniu autora niniejszego artykułu.

⁸ R. Kozohorský, *Zatracenej Zátópek*, Praha 2016.

⁹ R. Broadbent, *Vytrvalost – Emil Zátópek: Pozoruhodný život a doba Emila Zátópka*, przekł. P. Kreuziger, Praha 2016. Angielski oryginał zatytułowany *Endurance: The Extraordinary Life and Times of Emil Zátópek* ukazał się równocześnie w Londynie nakładem wydawnictwa HarperCollins Publishers. Nie była to jedyna biografia Emila Zátópka wydana w tym czasie i napisana przez anglojęzycznego autora. Richard Askwith przygotował w 2016 roku dla oficyny Yellow Jersey Press książkę *Today We Die a Little: Emil Zátópek, Olympic Legend to Cold War Hero*, która rok później została udostępniona czeskim czytelnikom jako *Dnes trochu umřeme. Vzestup a pád Emila Zátópka*.

¹⁰ P. Kosatík, *Emil Běžec*, Praha 2019. Pierwsze wydanie książki ukazało się nakładem wydawnictwa Universum w 2015 roku.

¹¹ M. Spáčilová, *Po Dukle 61 plánuje Ondříček vysněného Zátópka. Závodil i se psem, líčí*, iDNES.cz, 1.06.2018, https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/david-ondricek-dukla-61-zatopek.A180601_101707_filmvideo_ts (dostęp 20.11.2020)

(Państwowy Fundusz Filmowy) przyznał na dokończenie prac 15 milionów dolarów; pozostałą brakującą kwotę udało się pozyskać (głównie od koproducentów ze Szwecji i Belgii) do kwietnia 2019 roku. Zdjęcia (m.in. z wykorzystaniem Stadionu Olimpijskiego w Helsinkach) rozpoczęły się w czerwcu. W tytułowego bohatera wcielił się Václav Neuzil jr (znany z epizodycznej roli kolportera w komiksowym *Aloisie Neblu* Tomáše Lunáka), w jego żonę Danę Martha Isova, notabene życiowa partnerka reżysera¹², a w postaci drugoplanowe m.in.: Robert Mikluš, Jiří Šimka, Milan Mikulčík czy Petr Nádasi – aktorzy popularni w Czechach, ale raczej słabo rozpoznawalni w obiegu międzynarodowym, co nie jest bez znaczenia w analizowanym kontekście. Ondříček w jednym z wywiadów oświadczył, że jego intencją nie było zrekonstruowanie życia Zátopka od narodzin do śmierci, czyli stworzenie epickiego fresku, w którym odbijałaby się panorama epoki lub ukazane zostały historyczno-ustrojowe dylematy. Nie interesowała go także teza o wyjątkowej roli, jaką odegrał w historii najnowszej bohater opowieści¹³. Chciał się skoncentrować na jednym tylko aspekcie, który mógłby stanowić punkt wyjścia do dalszych rozważań – przekraczaniu granic wytrzymałości fizycznej jako warunkowi nieustannego poznawania siebie. Tak pomyślana narracja okazała się interesującym rozwiązaniem, a wprowadzenie do diegezy postaci australijskiego długodystansowca Rona Clarka, którego prowadzi przez swoje sukcesy Emil Zátopek, pozwoliła na zaakcentowanie czegoś więcej niż tylko biograficzne epizody wpisane w kolejny ekranowy życiorys¹⁴. W takim porządku dwa komponenty – sport i polityka – okazały się

---

¹² V. Mišková, *David Ondříček začal natáčet film o Emilu Zátopkovi. Martha Isova a Václav Neuzil jsou atleti*, „Pravo” 2018, nr 98, s. 8.

¹³ K. Jablonická, *Zátopek příští rok poběží v kinech. Díky filmu se dočkal rekonstrukce zchátralý brněnský stadion*, Lidovky.cz, 1.09.2019, https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/zatopek-pristi-rok-pobezi-v-kinech-diky-filmu-se-dockal-rekonstrukce-zchatraly-brnensky-stadion.A190830_162206_In_kultura_ele (dostęp 4.05.2020)

¹⁴ Kolektywnie skonstruowany przez Davida Ondříčka, Alice Nellis i Jana P. Muchowa skrypt stał się podstawą literacką dla wydanego w postaci książkowej montażu biograficznego, który został napisany przez Jiříego Waltera Procházkę, znanego z popkulturowych powieści cyberpunkowych i fantasy oraz scenariuszy komiksowych dla czasopism „Bublifuk” i „Čtyřlístek”. Zob. J.W. Procházka, D. Ondříček, A. Nellis, J.P. Muchow, *Zátopek*, Praha 2021.

wiodące, wokół nich zbudowana została delikatna tkanka codzienności, na którą składają się sceny i sekwencje ilustrujące specyfikę socjalistycznego państwa, wszechwładzę aparatu politycznego, dylematy bytowe czy wreszcie relacje małżeńskie, koleżeńskie i zawodowe.

Co wspólnego mają ze sobą film Davida Ondříčka i powieść graficzna, wydana w wersji czeskiej i niemieckiej, a później angielskiej i brazylijskiej¹⁵? Otóż zaskakująco wiele. Debiutujący w roli scenarzysty komiksowego Jan Novák jest uznanym dokumentalistą, scenarzystą filmowym i pisarzem. W Polsce najbardziej znana jest – opublikowana w połowie lat dziewięćdziesiątych, biografia Miloša Formana zatytułowana *Moje dwa światy* (tytuł oryginalny: *Co já vím*), którą napisali razem jeszcze w amerykańskim okresie pisarskiej aktywności Nováka¹⁶, i powieść dokumentarna *Nie jest źle* (*Zatím dobrý*), która zresztą stała się podstawą kolejnego komiksu wyprodukowanego wspólnie z Jaromírem 99¹⁷. W roku 2020 szerokim echem

¹⁵ Obcojęzyczne wydania *Zátopka* spotkały się z dobrym przyjęciem, szczególnie na niemieckim rynku wydawniczym. Oficyna Voland & Quist przytacza na swojej stronie internetowej liczne głosy krytyki, wśród których Niels Beintker z „Bayrischer Rundfunk” oznajmił, że ta biografia jest wyjątkowa dzięki ekspresyjnym rysunkom i zaskakującym, prawdziwym dialogom; natomiast Dimo Riess z „Märkische Allgemeine” dostrzegł, że pomimo szorstkiej linii i gęstości kadrów opowieść jest przekonująca, a całość nazwać można thrillerem sportowo-politycznym. Warto przywołać również opinię Petra Jerabka z „Prager Zeitung”, który napisał: „autorom udało się stworzyć dobrze udokumentowany i wspniale zrealizowany komiksowy hołd dla legendarnego sportowca, przedstawiający również kawałek historii od lat dwudziestych do pięćdziesiątych. To lektura nie tylko dla entuzjastów sportu”; zob. Voland & Quist, *Zátopek*, https://www.voland-quist.de/wppb_works/zatopek/ (dostęp 16.10.2022). Komiks *Zátopek* ostatecznie został przełożony na pięć języków: niemiecki, hiszpański, angielski, francuski, portugalski. Nie ma edycji polskiej, ale kadry tej powieści graficznej zostały zaprezentowane na wystawie towarzyszącej 34. Międzynarodowemu Festiwalowi Komiksu Gier i Komiksu w Łodzi. Zob. Czeskie Centrum Warszawa, *Wystawa „Zátopek” na 34. Międzynarodowym Festiwalu Komiksu i Gier w Łodzi*, <https://warsaw.czechcentres.cz/pl/program/vystava-zatopek-na-festivalu-komiksu-a-her-v-lodzi> (dostęp 18.10.2023)

¹⁶ M. Forman, J. Novák, *Moje dwa światy. Wspomnienia*, przeł. J. Illg, Katowice 1996.

¹⁷ Powieść była wydana w Czechach dwukrotnie. Wydanie z roku 2012 stało się podstawą polskiego przekładu dla specjalizującej się w popularyzacji literatury

odbiła się premiera jego książki o najsłynniejszym powojennym czeskim powieściopisarzu Milanie Kunderze, która, co prawda, nie doczekała się przekładu na język polski (oryginalne wydanie to tom liczący prawie 900 stron), ale wnikliwy esej recenzyjny o niej opublikował – uważany za największego popularyzatora nadwiślańskiej kultury w naszym kraju – pisarz i reportażysta Mariusz Szczygieł¹⁸. Uznanie publiczności cieszyły się też filmy fabularne powstałe na podstawie scenariuszy Nováka: *Szept (Šeptej, 1996)*, przy którym po raz pierwszy współpracował z Davidem Ondříčkem, czy *Bajeczne lata pod psem (Báječná léta pod psa, 1997)* Petra Nikolaeva. Nieco słabiej rozpoznane były filmowe dokumenty zrealizowane pod jego reżyserską batutą – w 2010 roku na przeglądzie Kino na Granicy pokazany był obraz *Občan Havel přikuluje* („Obywatel Havel przetacza”), który niezbyt spodobał się widzom zgromadzonym w czeskokieszyńskim kinie Central. W 2006 roku, jeszcze przed podjęciem wspólnego wyzwania przez Ondříčka i Muchowa, Novák rozmawiał z pierwszym z nich o współudziale w realizacji filmu o Zátopku. W jednej z londyńskich gazet przeczytał też wywiad z Daną Zátopkovą i uznał, że to jest materia dająca olbrzymie możliwości narracyjne, jednak chciał się skoncentrować na tylko jednym epizodzie – walce późniejszego mistrza olimpijskiego o dopuszczenie Stanislava Jungwirtha do startu w igrzyskach roku 1952 w Helsinkach¹⁹. Samotny człowiek przeciwko systemowi – to zdaniem Nováka potencjał na filmową fabułę. Napisane przez

---

środkowoeuropejskiej oficyny Książkowe Klimaty. Zob. J. Novák, *Nie jest źle. Bracia Maśninowie. Największa sensacja z czasów zimnej wojny*, przeł. D. Dobrew, Wrocław 2015. Wersja komiksowa w języku polskim, z wyjaśniającym historyczne uwarunkowania posłowie Ryszarda Kaczmarka, ukazała się nakładem wydawnictwa Centrala dopiero na początku obecnej dekady; zob. J. Novák, Jaromír 99, *Nie jest źle*, przeł. M. Słomka, Poznań 2021.

¹⁸ M. Szczygieł, *Tabloid dla inteligentnych. Włam do Kundery*, „Książki. Magazyn do czytania” 2020, nr 4, s. 16–21.

¹⁹ Stanislav Jungwirth był znakomitym, acz pechowym czeskim olimpijczykiem. Poza igrzyskami bił rekordy świata na dystansach, na których rywalizował z Zátopkiem, czyli na 1000 i 1500 metrów, natomiast jego zmagania na najważniejszej sportowej imprezie świata kończyły się zawsze poza podium. Przed igrzyskami w 1952 roku w Helsinkach, pomimo wypełnienia minimum olimpijskiego i zakwalifikowania się do ekipy narodowej, z uwagi na antykomunistyczną działalność ojca, który odsiadywał karę więzienia, został skreślony z listy startujących. Dopiero zdecydowany protest

niego dialogi i pierwotny skrypt filmu pozostały jednak tylko na papierze²⁰. Do realizacji filmu w tym czasie nie doszło, ale jak oświadczył pisarz:

Przyszło mi do głowy, że scenariusz jest podobny do „libretta” opowieści rysunkowej, więc pomyślałem, że spróbuję zrobić komiks. Milan Jaroš, projektant Komitetu Olimpijskiego, poradził mi, abym zwrócił się do Jaromíra [99, czyli Jaromíra Švejdíka – przyp. M.G.]. Jaromír odpisał, że interesują go jedynie lukratywne, wyrafinowane projekty, więc spotkaliśmy się na piwie, wpadliśmy sobie w oko i dogadaliśmy się co do dalszych prac²¹.

Švejdík potrzebował półtora roku na rozrysowanie poszczególnych sekwencji. To znacznie dłużej niż w przypadku wcześniejszych projektów, czyli *Aloisa Nebla* ze scenariuszem Jaroslava Rudiša czy Kafkowskiego *Zamku*, który literacko zaadaptował David Zane Mairowitz²². Ostatnie trzy miesiące pracował bez przerwy, zapominając o weekendowym odpoczynku. Tak wspominał pracę nad tym komiksem:

Spodobała mi się ta historia. To był drugi przypadek, kiedy dostałem scenariusz, który był dobrze i profesjonalnie napisany. Przyszłe ilustracje natychmiast stanęły mi przed oczami. W *Zamku* i *Neblu* mogłem sobie wyobrazić, jak powinny wyglądać postacie, rzeczywistość mogła być przeze mnie lepiąca, ale tutaj musiałem trzymać się realiów. Dlatego uczciwie wybrałem się w biograficzną trasę. Byłem w Kopřivnici, w Zlinie, przeglądałem archiwa.

Zátópka, który swój start uzależnił od obecności Jungwirtha, doprowadził do zmiany tej decyzji. Zob. J. Jirka a kol., *Kdo byl kdo v české atletice*, Praha 2004, s. 71.

²⁰ J. Horký, *Zátópek... když nemůžeš, tak přidej*, Fantasy Planet, 8.06.2016, <https://www.fantasyplanet.cz/komiks/komixove-recenze/zatopek-kdyz-nemuzes-tak-pridej/> (dostęp 24.07.2021).

²¹ Z. Kuchyňová, *Zátópek běhá v komiksu*, Český rozhlas, 22.04.2016, <https://cesky.radio.cz/zatopek-beha-v-komiksu-8227854> (dostęp 11.07.2021).

²² Obydwe powieści graficzne zostały przetłumaczone na język polski i wydane przez poznańskie oficyny Zin Zin Press i Centrala. Zob. J. Rudiš, Jaromír 99, *Alois Nebel. Biały Potok*, przeł. M. Słomka, Poznań 2007; J. Rudiš, Jaromír 99, *Alois Nebel. Dworzec Główny*, przeł. M. Słomka, Poznań 2007; J. Rudiš, Jaromír 99, *Alois Nebel. Złote Góry*, przeł. M. Słomka, Poznań 2007; D.Z. Mairowitz, Jaromír 99, *Zamek. Na podstawie Franza Kafki*, przeł. H. Brychczyński, Poznań 2014.

Patrzyłem na dokumenty, szukając zdjęć, aby Emil i Dana byli do siebie podobni²³.

Zátopka wydano staraniem oficyn Argo i Paseka przy finansowym wsparciu Czeskiego Komitetu Olimpijskiego, którego przewodniczący Jiří Kejval nie krył, że traktuje zainteresowanie Nováka i Jaromíra 99 jak inwestycję w strategię przywracania czeskiego mistrza lekkoatletyki zbiorowej pamięci narodowej. Autorzy komiksu wyszli z podobnego założenia jak Ondříček. Co prawda, opowieść miała się koncentrować wokół jednego epizodu, związanego z igrzyskami w Helsinkach, ale miała też mieć bogaty biograficzny background. Po krótkiej trzyplanszowej introdukcji, kiedy czytelnik towarzyszy przyszłemu herosowi sportowych biegni i Stanislavovi Jungwirthowi w leśnym biegu w okolicach podpraskiej Starej Boleslavi, zakończonym zresztą nader realistycznie (nadmierny wysiłek biegacza ilustrują dwie plansze przedstawiające torsje), trafiamy do Kopřivnic – średniej wielości miasta na Morawach; jest dokładnie 19 września 1922 roku. Właśnie tego dnia i w tym mieście urodził się bohater komiksu. Początek zatem jest konsekwencją naturalnego otwarcia narracji biograficznej – wszystko zaczyna się od narodzin. Natomiast finał podkreśla olimpijski sukces Zátopka, Zátopka zaledwie trzydziestoletniego, w którego życiu jeszcze wiele się wydarzy. Nie ma późniejszych potyczek sportowych, bitych rekordów, nie ma Praskiej Wiosny 1968 roku, *Manifestu 2000 słów*, pod którym się podpisał i który to podpis pod naciskiem normalizacyjnych władz wycofał kilka lat później, nie ma inwazji wojsk Układu Warszawskiego w ramach operacji „Dunaj”, publicznego samospalenia Jana Palacha i normalizacji lat siedemdziesiątych, usunięcia z Komunistycznej Partii Czechosłowacji, poniżającej pracy archiwisty, rehabilitacji, wreszcie śmierci w 2000 roku. Nie ma więc przełomów politycznych, które oddziaływały na geopolityczny status Środkowej Europy i które w sposób zdecydowany wpływały na losy bohatera komiksu. Czy w takiej koncepcji pozostało miejsce na pokazanie codzienności, a jeśli tak, to co w logice komiksowego uniwersum wyznaczała codzienność?

Zacznijmy od realiów Kopřivnic, miasteczka liczącego sobie w pierwszych latach Republiki Czechosłowackiej kilka tysięcy mieszkańców. Švejdík

---

²³ P. Semečký, *Komiksový Zátopek si běží pro zlato jako jeho předloha*, Eurodenik.cz, <http://eurodenik.cz/kultura/komiksovy-zatopek-si-bezi-pro-zlato-jako-jeho-predloha> (dostęp 20.05.2019).

pokazał je w planach ogólnych, pełnych i średnich. Te pierwsze reprezentują dymiące kominy zakładów Tatra, produkujących ówczesnie wagony kolejowe, dziś znanych z „fabrykacji” samochodów ciężarowych. Drugie ukazują ulice, frontony budynków z ulubionym miejscem lokalnych piwoszy – gospodą Amerika, z której siedmioletni Emil donosił ojcu, jeden po drugim, dzbanek piwa. Do planów pełnych należy zaliczyć też jednoizbową rezydencję rodziny Zátopków, gdzie rytualnie dokonywano higienicznego zabiegu golenia głów lub mieszano w garach, by przygotować skromny posiłek dla wszystkich. Plany średnie skoncentrowane są na sylwetkach bohaterów, charakterystyce kostiumów, wyłapywaniu symboli, nasycających kadry dodatkowymi znaczeniami, jak ramka prezentująca Zátopka przygotowującego się do wyjazdu do Zlina na tle portretu Stalina (wychowywany był przez mającego komunistyczne przekonania ojca), który w następnej ramce zostaje zastąpiony obrazem ukrzyżowanego Jezusa.

Codziennosc w przemysłowym mieście Zlín jest kolejnym segmentem autobiograficznej Zátopkowej opowieści. I tu warianty kadrowania są podobne. Plan ogólny pokazuje „samotnych w tłumie” w kontekście Bałowskiego projektu pracy taśmowej – wysokie biurowce, dymiące kominy i hasła, takie jak socjaldemokratyczne *Bud' práci čest!* („Szanuj pracę”) czy niezależne od ustrojowego kontekstu *Vesele do prace* („Szczęśliwa praca”). Plany średnie zamykają świat w pomieszczeniach, które tworzą codzienność zlińskich zakładów obuwniczych Baty – imperium taśmy produkcyjnej wypełniają samopowtarzające się czynności. W komiksie Švejdička i Nováka ten porządek symbolizują nałożone na formy produkcyjne buty odwrócone podszwami do góry i pojawiające się w dymkach dialogowych przeliczenia spędzonego w fabryce czasu na wydajność pracy (pochodzące z wydanej w 1932 roku książki Tomáša Baťy *Úvahy a projevy*).

Zasadniczą część opowieści tworzą plansze odwzorowujące powojenną rzeczywistość. Codziennosc totalitarnego stalinowskiego systemu ilustrują zarówno epizody związane z czynnościami i rytuałami sportowymi, rodzinnymi, zawodowymi (wojskowymi) Zátopka, jak i szereg odwołań, które na poziomie ogólnym dają możliwość odczytania symbolicznego (takie jak np. zestawienia narad partyjnych i niewolniczej pracy w kopalni uranu „Nikołaj”), a na poziomie jednostkowym uzupełniają wiedzę o komponenty nieobecne w oficjalnych biografiach mistrza olimpijskiego, co zresztą podkreśliło kilku recenzentów.

Komiks został dobrze przyjęty²⁴. Dostrzeżono w nim nie tylko monumentalny portret narodowego bohatera czy wpisanie w rysunkową biografię kontrowersyjnych wydarzeń z czasów, w których żył, ale także umiejętne wykorzystanie poetyki codzienności. „Realia tamtych czasów są trafne, a ich duch wprost wieje ze stron książki” – skonkludował w jednej z pierwszych recenzji František Mejstřík²⁵. Vratislav Konečný napisał na portalu Novinky.cz, że jest to „głęboko, ludzka opowieść o Topku (tak pieśczośliwie nazywali go zarówno najbliżsi, jak i dziennikarze), pełna miłości i radości z przeżywanych chwil”²⁶. Na stronie Comix-blog.cz Martin Stefko z kolei stwierdził, że jest to dzieło ukazujące mężczyznę, który stał się legendą, a jednocześnie prezentujące go jako zwykłego człowieka²⁷. Autor bloga nie należy (w przeciwieństwie do mnie) do entuzjastów Jaromíra 99, ale dostrzegł, że dzięki ograniczonej stylizacji kreski i chłodnej fakturze kadrów (Švejdlík wykorzystał cztery kolory, z dominantą turkusowego i pomarańczowego), opowieść brzmi zarówno przejmująco, jak i przekonująco.

To dosyć trafna konstatacja, również w kontekście komiksowego obrazu codzienności. Švejdlík do tej pory rysował monochromatycznie; *Alois Nebel*, *Zamek*, kilkuplanszowa opowieść o Rene Plášilu²⁸ czy *Bomber* operują jedynie czernią i bielą. Ivan Hartmann, recenzent dziennika „Hospodářské

²⁴ Równoległe z jego premierą zorganizowana została w praskiej galerii Černá labut wystawa wielkoformatowych plansz z komiksu, którą uzupełniono wcześniejszymi rysunkami Jaromíra 99. Zob. Švejdlík a Novák vydávají komiks o Zátokovi, vypráví o epizodě z 50. let, „Hospodářské noviny”, 31.03.2016, <https://art.hn.cz/c1-65229370-svejdlík-novak-zatopek-komiks> (dostęp 12.06.2019).

²⁵ F. Mejstřík, *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej!*, Vlčí bouda, 9.05.2016, <http://vlcibouda.net/komiks/956-zatopek> (dostęp 18.07. 2019).

²⁶ V. Konečný, *Zátopek jako komiks, hluboce lidská kniha o Ľopkovi*, Novinky.cz, 21.04.2016, <https://www.novinky.cz/clanek/vase-zpravy-zatopek-jako-komiks-hluboce-lidska-kniha-o-topkovi-300112> (dostęp 12.06.2019).

²⁷ M. Stefko, #1145: *Zátopek – 80%*, Comics-blog.cz, 15.04.2016, <http://www.comics-blog.cz/2016/04/1145-zatopek-80.html> (dostęp 20.06.2020).

²⁸ To nietypowy zeszyt, bowiem autorem tekstu jest jednocześnie bohater opowieści, René Plášil – pisarz i kryminalista w jednej osobie, postać niesłychanie medialna. Zanim wydał kilka książek, kiedy częściowo odsiadywał kary więzienia, Helena Tréštková nakręciła o nim „časozberný” (realizowany przez kilkanaście lat) dokument zatytułowany *René*. Komiks natomiast ukazał się w serii „Bruto – Brutálné, jemné

noviny”, zauważył, że kolory w *Zátopku* pozostały surowe: „Dominujący jest odcień przypominający glinę, będący stylistycznym nawiązaniem do koloru dresów narodowej socjalistycznej reprezentacji olimpijskiej”²⁹. Bogactwo skojarzeń jest znacznie większe, determinuje je nie tylko wizualne doświadczenia związane z lekkoatletyką. Mamy bowiem ceglane fasady modernistycznych budynków, osadzone w zieleni Zlína, gdzie protagonista komiksu pracował i studiował (w szkole Baťy) od piętnastego roku życia, mamy też plakaty propagandowe z lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia, czyli artefakty kojarzone z reżimem Klementa Gottwalda, kiedy biegacz osiągał największe sukcesy. Inny recenzent, wspomniany wcześniej Pavel Mandys, również dość precyzyjnie nakreślił ikoniczną koncepcję Jaromíra 99:

Rysunki są przyjazne dla czytelnika i znacznie bardziej konwencjonalne niż w przypadku jego ostatniego dzieła, adaptacji powieści Kafki *Zamek*. W przeciwieństwie do swoich zwykłych czarno-białych odcieni, Švejdlík (a raczej kolorysta Filip Raif) ożywił świat głównego bohatera dwiema kolejnymi barwami: ceglastą czerwienią i stonowanym turkusem i efekt jest świetny. Po prostu oddychamy atmosferą tamtych czasów, bo faktura nawiązuje do komponentów ówczesnej codzienności: plakatów czy nawet etykiet na pudełka zapalek. Švejdlík umiejętnie zmienia rytm z kompozycji składającej się z sześciu kadrów na całostronicowy obraz, czasem pozwala sobie na formalną zabawę (dwie plansze pokazujące „ewolucję” Zátopka – od biegnącego żołnierza w pełnym rynsztunku do sportowca w krótkich spodenkach), świetnie radzi sobie też z cieniami. Być może nie udało mu się idealnie uchwycić młodego Zátopka (zdjęcia z epoki uwydatniają jego młodzieńcze rysy twarzy, podczas gdy u Švejdlíka w wieku osiemnastu lat wygląda jak czterdziestolatek), jednak w kontekście ogólnej wartości komiksu to raczej drobiazg³⁰.

---

komiksy” („Bruto – brutalne, dobre komiksy”). Zob. R. Plášil, Jaromír 99, *Fuck of People*, Praha 2011.

²⁹ I. Hartmann, *Komiksový Zátopek utíká do pohádky a tam doběhne i Gottwalda*, „Hospodářské noviny”, 15.04.2016, <https://archiv.hn.cz/c1-65249780-zatopek-novak-jaromir-99-komiks-recenze> (dostęp 14.08.2021).

³⁰ P. Mandys, *Běžec hrdina*, iLiteratura.cz, 23.04.2016, <https://www.iliteratura.cz/clanek/36387-novak-jan-zatopek> (dostęp 16.05.2020).

Il. 1. Kadry z komiksu *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej!*

Zarówno Mandys, jak i Hartmann starali się zachęcić ewentualnego czytelnika do równoległej lektury komiksu Nováka i Jaromíra 99 i książki Pavla Kosatíka *Emil Běžec*. Taka dyspozycja ma walor komplementarny, gdyż pozwala na uzupełnienie perspektyw, skonfrontowanie informacji i skategoryzowanie opinii z jednej strony, a z drugiej tworzy dwugłos pisarzy dokumentalistów o odmiennym doświadczeniu i nieco innej wrażliwości. Nie należy bowiem zapominać, że Kosatík to twórca łączący popkulturę z potrzebą dotarcia do jak największej grupy czytelników z pogłębianą refleksją eseistyczną. Po prostu jest świadomy wagi (dla narodowej tożsamości Czechów) oraz atrakcyjności podejmowanych tematów. Efektem tego są zarówno scenariusze komiksowe dla dziewięciotomowej edycji historycznej *Česi* (Kosatík pracował przy sześciu zeszytach), jak i skrypty filmowe, do których zaliczają się serial *České století* (2013–2014, reż. Robert Sedláček) oraz przebój ostatniego przedpandemicznego sezonu kinowego *Hovory s TGM* (2018, reż. Jakub Červenko). *Emil Biegacz* proponuje wędrówkę przez całe życie Emila Zátopka, złożone z dylematów, wyborów oraz ich dramatycznych

konsekwencji, i przypomina biograficzny moralitet. W publicystycznych opiniach pojawiło się nawet porównanie z losami byłego I sekretarza KPCZ Alexandra Dubčeka – Zátopek określony zostaje mianem „człowieka dubczekowskiego typu”. Komiks wybiera jeden, determinowany przyzwoitością i wyznawaną na co dzień etyką, epizod z jego życia.

Jakby prace Nováka i Jaromíra miały potwierdzić stereotyp, że samo życie pisze najbardziej niesamowite historie. I że takie życie, jeśli towarzyszy mu nieprzeciętny wysiłek, ma bajkowy potencjał, który z biegiem lat obrasta legendą, jak sugeruje pierwsze zdanie książki Pavla Kosatíka: „Był kiedyś Emil, biegacz, Zátopek”³¹.

Warto odwołać się do jeszcze jednego poglądu, który nie tylko kieruje uwagę czytelnika na sportowy etos, celebrycki status herosów i heroin par-kietów, bieźni i piłkarskich muraw, ale też uwzględnia regularny, rytualny, fizyczny wysiłek, jaki codziennie im towarzyszy. Zuzana Štichová na łamach „Blesku” wskazała właśnie na taki rodzaj codzienności – codzienności sportowej, wyczynowej; komiks po prostu pokazuje metody treningowe, nie unika obrazów zniechęcenia, obnaża walkę z własnymi słabościami³².

W czeskiej kulturze komiksowej praca w stałych konstelacjach wyznaczonych relacjami scenarzysta – rysownik ma długą tradycję i obecnie nie należy do rzadkości. Wystarczy wspomnieć historyczne opowieści Zdenka Ležáka i Michala Kociána³³ czy fantazmaty (czasem uciekające w rejony

³¹ I. Hartmann, op. cit.

³² Z. Štichová, *Pocta sportovní legendě v barvě antuky. Zátopek má vlastní komiks*, Blesk.cz, 17.06.2016, <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-kultura/403390/recenze-pocta-sportovni-legendy-v-barve-antuky-zatopek-ma-vlastni-komiks.html> (dostęp 12.04.2021).

³³ Zdeněk Ležák i Michal Kocián tworzą ciekawy duet. Młodszy Ležák (ur. 1974), obecnie pracujący na stanowisku redaktora naczelnego tygodnika „ABC”, jest scenarzystą, a starszy Kocián (ur. 1960) od kilkadziesiątu lat ilustruje książki dla młodzieży i rysuje komiksowe kadry. Potrafili w ostatnich latach swoją popkulturą wrażliwość ujawniać także poza opowieściami historycznymi i pracować ze znakomitym efektem w innych konstelacjach. Kocián, np. rysował heroiczne biografie pionierów czeskiej awiatyki, pisane przez klasyka czechosłowackiego komiksu Václava Šorela; zaliczają się do nich wspomniany na początku artykułu *General Fajtl* (2013), *Vzduch*

bliskie publicystyce) Martina Šinkovského, ilustrowane przez Ticho762 (Petra Nováka)³⁴. Jednak przełom drugiej i trzeciej dekady XXI stulecia należał do Jana Nováka i Jaromíra Švejdíka. Istota ich twórczych starań została zdefiniowana przez tego pierwszego precyzyjnie, choć z dość wyraźną dezynwolturą:

Współpraca z Jaromírem jest znakomita, ma on filmową wizję, dobre pomysły i pokorę. Poszczególne plansze, które tworzyliśmy, były świetne pod względem grafiki i koloru i zawsze czekałem na kolejną porcję zdjęć, by je narracyjnie rozwijać. Jest pewna trudność – zajmujemy się wszystkimi zmianami przy piwie i zazwyczaj następnego dnia nie nadajemy się do użytku³⁵.

Jest to współpraca na szczęście niezakończona, będąca nieustającym (współ)autorskim projektem. W roku 2018 ukazał się kolejny jej owoc – powieść graficzna *Zatím dobrý*, oparta na napisanej wcześniej i nagrodzonej prestiżowym trofeum Magnesia Litera książce Nováka – niemal westernowej historii z okresu zimnej wojny, której bohaterowie, bracia Mašinowie, postawili na nogi kilkanaście tysięcy pograniczników, niemieckiej policji

---

je naše moře (2018) czy fantastyczno-cyberpunkowe fantazje Jiříego Gutwirtha: *Taven Bachtale Budte šťastni!* (2017) i *Serpens Levis. Ve smyčkách hada* (2016). Ležák natomiast pisał scenariusze do kronik XX wieku Jakuba Duška (*Kronika bolševismu*, 2017; *100 let Československa*, 2018; *Kronika nacismu*, 2019), stworzył portret ojca Republiki Czechosłowackiej Tomáša Garrigue Masaryka (*TGM*, 2018) do rysunków Holmana (Petra Holuba), a później współpracował przy biograficznej powieści rysunkowej *Milada Horáková* (2020), którą zilustrowała jedna z najciekawszych komiksowych osobowości ostatniej dekady – Štěpánka Jislová.

³⁴ Šinkovský w promocyjnych materiałach reklamowych, zamieszczonych na stronie księgarni Albatros, ironicznie podsumował twórczą przyjaźń z Ticho762. Napisał: „Na Uniwersytecie w Ołomuńcu związałem się z rysownikiem TICH0762 i nadal pasyżuję na jego umiejętnościach”. Zob. Albatros Media, *Trikolora. Sametový komiks*, <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/50148091/trikolora/> (dostęp 16.05.2021). Wspólnie stworzyli historyczno-fantastyczną dylogię inspirowaną wczesnymi dziejami Wysp Brytyjskich: *Mlžný ostrov zbarvený do ruda* (2018) i *Slavika a kult tříhlavého praseta* (2021), a przede wszystkim opowieść o aksamitnej rewolucji, czyli krachu komunistycznej Czechosłowacji *Trikolora* (2019), widzianym z perspektywy kilkunastolatków, wyposażonych w nieskrywane autobiograficzne cechy.

³⁵ P. Semecký, op. cit.

i Armii Czerwonej³⁶. Jednak najlepszym świadectwem możliwości komiksowego tandemu jest powstały w 2020 roku album *Čáslavská*, poświęcony jednej z najbardziej popkulturowych heroin sportowych parkietów – gimnastycze Věře Čáslavskiej, zdobywczyni siedmiu złotych medali olimpijskich³⁷. Sportowe komiksy autorstwa Nováka i Jaromíra 99 tworzą (na razie) dyptyk biograficzny głęboko osadzony w XX-wiecznej społeczno-politycznej rzeczywistości. Co prawda, *Čáslavská* korzysta z innej faktury niż *Zátopenek* – tła są bardziej jaskrawe, dominują kolory żółty i malinowy z licznymi ekstrapolacjami granatu i zieleni, niebezpiecznie na niektórych planszach zbliżające się do efektu pastelozji – ale narracyjnie podobieństwa są liczne³⁸. Wprowadzenie do obu opowieści podkreśla skomplikowaną naturę wyborów, których musieli dokonywać protagoniści. W *Zátopenku* było to wspólne bieganie z Jungwirthem, zaś w *Čáslavskiej* jest to początkowa sekwencja kadrów ukazujących główną bohaterkę na Nuselskim Moście w Pradze – miejscu licznych samobójstw. Zresztą Novák jako scenarzysta i Jaromír jako rysownik popisali się w tym przypadku brawurowym zabiegiem – Věra Čáslavská miast samobójczego skoku wykonuje ewolucję, która przenosi ją (i nas jako czytelników) w przeszłość i przywołuje nieistniejący już świat. Ów zabieg tłumaczy niniejszy fragment recenzji:

To dopiero początek historii. Věra następnie zмага się z surowymi prześladowaniami, które w latach dziewięćdziesiątych zastępują chwile satysfakcji, kiedy spotyka Václava Havla i zostaje jego doradcą ds. wychowania fizycznego. Niestety, kolejny tragiczny punkt zwrotny w jej życiu następuje w 1993 roku, kiedy jej nazwisko staje się przedmiotem ataków prasy bulwarowej,

³⁶ Zob. przyp. 19.

³⁷ J. Novák, Jaromír 99, *Čáslavská*, Praha 2020.

³⁸ Wspólnotą biografii *Zátopenka* i *Čáslavskiej* nie tylko podkreśla zawartość obu albumów, ale także inne popkulturowe odwołania. W ramach popularnego programu *Inventura Febia* zaprezentowano dwa, połączone w jedną prezentację, telewizyjne dokumenty w reż. Matěja Mináča i Olgi Sommerovej, poświęcone sylwetkom gimnastyczki i biegacza. Moim zdaniem paralelność opowieści ujawnia fakt, że kilkakrotnie wspomniany w tym tekście Pavel Kosatík poświęcił swoje historyczne opracowania, skonstruowane w podobny sposób, zarówno Emilowi Zátopenkowi (zob. przyp. 10), jak i Věře Čáslavskiej (zob. V. Čáslavská, P. Kosatík, *Život na Olimpu. Autorizovaný životopis*, Praha 2016).

Il. 2. Kadr z komiksu *Čáslavská*

a Věra Čáslavská znalazła się na samym dole. Potem jeszcze raz staniemy z nią na moście Nuselskim, ale już świadomi tego, kim była kobieta, która rozważa, czy zakończyć życie w tym miejscu³⁹.

Codziennosc jako strategia komiksowej reprezentacji stanowi, tak w przypadku *Zátopka*, jak i *Čáslavskiej*, istotny komponent świata przedstawionego. Jest zapisem wspólnego doświadczenia zarówno autentycznych bohaterów, jak również czytelników omawianych powieści graficznych. Nie tylko chodzi o werystyczny efekt, jakim jest dokładne przywołanie wizerunku obiektów,

³⁹ K. Ljubková, *Komiksová Věra Čáslavská*, BOOXY CBDB, 21.01.2021, <https://www.cbdb.cz/recenze-1385-komiksova-vera-caslavska> (dostęp 26. 3.2022).

fasonów ubrań, fryzur czy znanych z rozmaitych przekazów sytuacji medialnych. Istota takiego transferu znaczeń tkwi w przekonaniu Nováka i Švejdíka o niezwykłym potencjale dokładnej, niepomijającej szczegółów, pozornie odbiegającej od zasadniczego gatunkowego celu dokumentacji, która umożliwi rekonstrukcję na wielu poziomach historycznych odniesień – od mikrohistorycznych inkrustacji po makrohistoryczne metafory. Pod tym względem *Zátopek* jest bardziej przekonujący i wieloaspektowy. Przede wszystkim odwołuje się do modelu drobiazgowego wkomponowywania bohatera w rysowane uniwersum i czyni ze specyfiki epoki jedną z ważniejszych wartości narracyjnych.

Bibliografia

- Askwith Richard, *Dnes trochu umřeme. Vzestup a pád Emila Zátopka*, Mladá fronta, Praha 2017.
- Askwith Richard, *Today We Die a Little: Emil Zátopek, Olympic Legend to Cold War Hero*, Yellow Jersey Press, London 2016.
- Broadbent Rick, *Endurance: The Extraordinary Life and Times of Emil Zátopek*, Bloomsbury Publishing Plc, London 2016.
- Broadbent Rick, *Vytrvalost – Emil Zátopek: Pozoruhodný život a doba Emila Zátopka*, překl. P. Kreuziger, Slovart, Praha 2016.
- Čáslavská Věra, Kosatík Pavel, *Život na Olimpu. Autorizovaný životopis*, Mladá fronta, Praha 2016.
- Cíger Tomáš Eniac, Hříbal Frenky, Kříššák Tomáš, *Dobrodružství Milana Rastislava Štefánika*, bmw 2020.
- Csicsely Lukáš, Šeda Vojtěch, *Jágr. Legenda*, 65. pole, Praha 2021.
- Čuñas František Stárek, Cingroš Marian, *Legendy o Magorovi I*, Pulchra, Praha 2015.
- Forman Miloš, Novák Jan, *Moje dwa światy. Wspomnienia*, przeł. J. Illg, Videograf II, Katowice 1996.
- Fučíková Renata, *Tomáš Garrigue Masaryk*, PRÁH, Praha 2006.
- Gutwirth Jiří, Kocián Michal, *Serpens Levis. Serpens Levis – Ve smyčkách hada. Steampunkový komiks ze staré Prahy*, Edika, Praha 2016.
- Gutwirth Jiří, Kocián Michal, *Taven Bachtale – Buďte šťastni!: Středověká detektivka v komiksu*, Edika, Praha 2017.
- Jirka Jan a kol., *Kdo byl kdo v české atletice*, Olympia, Praha 2000.
- Kosatík Pavel, *Emil Běžec*, Universum, Praha 2019.
- Kovář Pavel, Vyoral Petr, *Legendy. Slavné sportovní okamžiky. 26 osobností historie i současnosti. Komiks, XYZ*, Praha 2019.
- Kozohorský Ruchard, *Zatracenej Zátopek*, XYZ, Praha 2016.
- Ležák Zdeněk, *Holman TGM*, Argo, Praha 2018.

- Ležák Zdeněk, Holman, *TGM*, Argo, Praha 2018.
- Ležák Zdeněk, *Jakub Dušek 100 let Československa. Klíčové momenty naší země v komiksu*, Edika, Praha 2018.
- Ležák Zdeněk, *Jakub Dušek, Kronika bolševismu. Komiksový příběh: Jak to bylo doopravdy se slavnou VŘSR*, Edika, Praha 2017.
- Ležák Zdeněk, *Jakub Dušek Kronika nacismu, Komiksový příběh nacismu od jeho zrodu po pád*, Edika, Praha 2019.
- Ležák Zdeněk, Jislová Štěpánka, *Milada Horáková*, Argo, Praha 2020.
- Ležák Zdeněk, Jislová Štěpánka, *Milada Horáková, Skutečný příběh jedne z největších osobnosti novodobých českých dějin*, Argo, Praha 2020.
- Mairowitz David Zane, Jaromír 99, *Zamek na podstawie Franza Kafki*, przeł. H. Brychczyński, Centrala, Poznań 2014.
- Míšková Věra, *David Ondříček začal natáčet film o Emilu Zátopkovi. Martha Issová a Václav Neuzíl jsou atleti*, „Pravo” nr 98.
- Němeček Tomáš, *Tomáš Garrigue Masaryk očima slečny Alice a mistra Viktora*, Mladá fronta, Praha 2017.
- Novák Jan, Jaromír 99, *Čáslavská*, Argo, Praha 2020.
- Novák Jan, Jaromír 99, *Nie jest źle*, przeł. M. Słomka, Centrala, Poznań 2021.
- Novák Jan, Jaromír 99, *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej!*, Argo & Paseka, Praha 2016.
- Novák Jan, *Nie jest źle. Bracia Mašinowie. Największa sensacja z czasów zimnej wojny*, przeł. D. Dobrew, Książkowe Klimaty, Wrocław 2015.
- Plášil René, Jaromír 99, *Fuck of People*, Labyrint, Praha 2011.
- Procházka Jiří Walker, Ondříček David, Nellis Alice, Muchow Jan P., *Zátopek*, Brána, Praha 2021.
- Rudiš Jaroslav, Jaromír 99, *Alois Nebel. Biały Potok*, przeł. M. Słomka, Zin Zin Press, Poznań 2007.
- Rudiš Jaroslav, Jaromír 99, *Alois Nebel. Dworzec Główny*, przeł. M. Słomka, Zin Zin Press, Poznań 2007.
- Rudiš Jaroslav, Jaromír 99, *Alois Nebel. Złote Góry*, przeł. M. Słomka, Zin Zin Press, Poznań 2007.
- Šinkovský Martin, Ticho762, *Mlžný ostrov zbarvený do ruda*, Cooboo, Praha 2018.
- Šinkovský Martin, Ticho762, *Slavika a kult tříhlavého prasete*, Egmont, Praha 2021.
- Šinkovský Martin, Ticho762, *Trikolora*, Cooboo, Praha 2019.
- Šlajch Václav, Kyselová Gabriela, Baláž Michal, *Štefánik. Komiksový román*, Labyrint, Praha 2021.
- Šorel Václav, Kocián Michal, *Generál Fajtl. Unikátní pocta československému hrdinovi*, XYZ, Praha 2013.
- Šorel Václav, Kolmann Petr, Kocián Michal, *Vzduch je naše moře. Historie českého a československého letectví v komiksu*, Argo, Praha 2018.
- Szczygieł Mariusz, *Tabloid dla inteligentnych. Włam do Kundery*, „Książki. Magazyn do czytania” 2020, nr 4.

Žák Jiří, Pospíšil Matěj, *Karel Gott: ilustrovaný životopis*, XYZ, Praha 2020.

Žródła internetowe

- Albatros Media, *Trikolora. Sametový komiks*, <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/50148091/trikolora/> (dostęp 16.05.2021).
- Czeskie Centrum Warszawa, Wystawa „Zátopek” na 34. Międzynarodowym Festiwalu Komiksu i Gier w Łodzi, <https://warsaw.czechcentres.cz/pl/program/vystava-zatopek-na-festivalu-komiksu-a-her-v-lodzi> (dostęp 18.10.2023).
- Hartmann Ivan, *Komiksový Zátopek utíká do pohádky a tam doběhne i Gottwalda*, „Hospodářské noviny”, 15.04.2016, <https://archiv.hn.cz/c1-65249780-zatopek-novak-jaromir-99-komiks-recenze> (dostęp 14.08.2021).
- „Hospodářské noviny”, Švejdík a Novák vydávají komiks o Zátopkovi, vypráví o epizodě z 50. let, 31.03.2016, <https://art.hn.cz/c1-65229370-svejdik-novak-zatopek-komiks> (dostęp 12.06.2019).
- Horký Josef, *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej*, Fantasy Planet, 8.06.2016, <https://www.fantasyplanet.cz/komiks/komixove-recenze/zatopek-kdyz-nemuzes-tak-prijdej/> (dostęp 24.07.2021).
- Jablonecká Kamila, *Zátopek příští rok poběží v kinech. Díky filmu se dočkal rekonstrukce zchátralý brněnský stadion*, Lidovky.cz, 1.09.2019, https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/zatopek-pristi-rok-pobezi-v-kinech-diky-filmu-se-dockal-rekonstrukce-zchatraly-brnensky-stadion.A190830_162206_ln_kultura_ele (dostęp 4.05.2020).
- Konečný Vratislav, *Zátopek jako komiks, hluboce lidská kniha o Ťopkovi*, Novinky.cz, 21.04.2016, <https://www.novinky.cz/clanek/vase-zpravy-zatopek-jako-komiks-hluboce-lidska-kniha-o-topkovi-300112> (dostęp 12.06.2019).
- Kuchyňová Zdeňka, *Zátopek běhá v komiksu*, Český rozhlas, 22.04.2016, <https://cesky.radio.cz/zatopek-beha-v-komiksu-8227854> (dostęp 11. 7. 2021).
- Ljubková Kristýna, *Komiksová Věra Čáslavská*, BOOXY CBDB, 21.01.2021, <https://www.cbdb.cz/recenze-1385-komiksova-vera-caslavska> (dostęp 26.03.2022).
- Mandys Pavel, *Běžec hrdina*, iLiteratura.cz, 23.04.2016, <https://www.iliteratura.cz/clanek/36387-novak-jan-zatopek> (dostęp 16.05.2020).
- Mejstřík František, *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej!*, Vlčí bouda, 9.05.2016, <http://vlcibouda.net/komiks/956-zatopek> (dostęp 18.07.2019).
- Semecký Petr, *Komiksový Zátopek si běží pro zlato jako jeho předloha*, Eurodenik.cz, <http://eurodenik.cz/kultura/komiksovy-zatopek-si-bezi-pro-zlato-jako-jeho-predloha> (dostęp 20.05.2019).
- Spáčilová Mirka, *Po Dukle 61 plánuje Ondříček vysněného Zátopka. Závodil i se psem, lčí*, iDNES.cz, 1.06.2018, https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/david-ondricek-dukla-61-zatopek.A180601_101707_filmvideo_ts (dostęp 20.11.2020).
- Stefko Martin, #1145: Zátopek – 80%, Comics-blog.cz, 15.04.2016, <http://www.comics-blog.cz/2016/04/1145-zatopek-80.html> (dostęp 20.06.2020).

Štichová Zuzana, *Pocta sportovní legendě v barvě antuky. Zátopek má vlastní komiks*, Blesk.cz, 17.06.2016, <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-kultura/403390/re-cenze-pocta-sportovni-legende-v-barve-antuky-zatopek-ma-vlastni-komiks.html> (dostup 12.04.2021).

Voland & Quist, https://www.voland-quist.de/wppb_works/zatopek/ (dostup 16.10.2022).

Žródla ilustracji

Il. 1. Novák Jan, Jaromír 99, *Zátopek... když nemůžeš, tak přidej!*, Praha 2016, s. 56–57.

Il. 2. Novák Jan, Jaromír 99, *Čáslavská*, Praha 2020, s. 74.

Zátopek: The Comic Version of the Everyday Life of a Long-distance Runner

The comics signed by scriptwriter Jan Novák and illustrator Jaromír 99 follow a particularly well-thought-out authorial strategy. They tell the story of post-war Czechoslovakia, their protagonists are authentic figures, and their approach has little in common with the uncritical glorification so often found in (not only graphic) biographies. Created in 2016, the first of the works is dedicated to Emil Zátopek, a long-distance runner, three-time gold medalist at the Helsinki Olympics, and a man who got caught up in the political realities of the 20th century. The article analyzes the various contexts of diegetic conditioning (including the rituals of everyday life inscribed in the narrative), the critical reception of the book in the Czech Republic, and the correspondence between the sensibilities of the authors and other modes of memory management in a field explored in (popular) culture.

Keywords: Czech comics; graphic biography; history of Central Europe; Emil Zátopek